

Tomasz Cyz

Livet er lyd, lyd er livet...

Noen ord som innledning til Henrik Hellstenius Opera Sera.

1. I 1998 hadde den internasjonale samtidsmusikkfestivalen i Warszawa "Høst i Warszawa" undertittelen "Nord": det ble spilt nesten utelukkende Skandinaviske kompositører.

Nordmenn ble representert av blant andre: Arne Nordheim (født 1931), Olav Anton Thommesen (1946), Lasse Thoresen (1949) og Rolf Wallin (1957). Kritikerene hyllet festivalen som en av de beste årganger i nær historie.

Blant kompositørene var ikke Henrik Hellstenius. Det etternavnet skulle vi først få høre i 2001 i sammenheng med Petter Næss filmen *Elling*:

manusforfatteren var nemlig Axel Hellstenius, Henriks bror. Tre år tidligere, året med den "Nordlige Høst", oppsto deres felles verk - kammeroperaen Sera.

2. Henrik Hellstenius ble født 28. april 1963 i Oslo, han utdannet seg ved det Kongelige Musikk Akademi under (/med) Thommasens og Thoresens kunstneriske veiledning (/beskyttelse). Han er en av de viktigste norske kompositører i den unge generasjonen; han samarbeider med ballettgrupper, skriver for teateret, gjennom flere år spillte han - som pianist - i flere jazz og rocke ensembler. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* (London 2001) oppgir ingen informasjon om ham, som også *Encyklopedia Muzyczna PWM (Musikk Leksikonet)* (Krakow, 1993). Hans stykker har aldri vært framført under "Høst i Warszawa", sannsynligvis har de enda ikke blitt

fremført (/fått klinge) i Polen.

I Hellstenius biografi er det ett faktum, som det ikke går an å overse, som belyser og avslører noen interpretasjoner stier (/muligheter): det er møtet med Gerard Grisey (i det Parisiske Conservatoire Superieur og også ved IRCAM). Skandinavisk musikk synes i senere tid til å videreføre en av de viktigste samtidsmusikkalske kompositør skoler (/retninger) - den franske spektralismen.

3. Begynnelsen av spektralismen strekker tilbake til 70. årene. Blant grunnleggerne (/skaperene) fremheves: allerede nevnte Gerard Grisey (1946-1998), Hougues Dufort (1942), Tristan Murail (1947) og Michael Levinas (1949). Begrepet refererer ikke bare til en ren kompositørteknikk, det finner også sitt estetiske bruksområde. *Musikk er en måte lyder kan eksistere på* - sier Grisey - *vi er musikere og vårt materie er lyd, ikke litteratur; lyd, ikke matematikk; lyd, ikke teater; lyd, ikke bildende kunst, kvante fysikk, astrologi eller akupunktur.* Og Dufort la til: *spektralmusikkens ide er den gjennomsluttede estetikk.*

I spektral musikk er det viktigste hørbare naturlige del toner av en lyd (aliquoter) [her er jeg på litt tynn grunn Henrik, musikk er ikke mitt felt, jeg oversetter ordrett så godt jeg kan, men vet ikke om det gir noen mening? Igor], spektralistene interesserer seg først og fremst for "ren lyd"; de behandler den som en levende sammensatt organisme, struktur, som besitter sitt rike indre spektrum. Selvfølgelig, det å skape musikk på grunnlag av resultater fra harmoni analyser førte innledningsvis til instrumentell skapelse. Men spektralistene lukker seg ikke i tidligere uttenkte formler og regler; de skaper engangs inntrykk, gjennomsluttede og følsomme. De er ikke redde for å utnytte den menneskelige stemme.

Under årets "Høst i Warszawa" ble Griseys *Quatre chants pour franchir le seuil* (fire sanger for overstigelsen av dørkarmen) for sopran og 15 instrumenter fremført;

en meditasjon rundt døden i fire versjoner - engelens død, sivilisasjonens, stemmens og menneskehetens.

Fremførelsen i Warszawa ble ledet av Pierre-Andre Valade, den samme, som dirigerte den eneste innspillingen til Hellstenius opera...

4. *Sera* er en opera i en akt, den består av 12 scener med prolog; det er en sak om "bråk, stillhet, kaos og en engel". Interessant er det, at om en engel - dens død - skrev også Grisey i den første delen av

Quatre chants, ved hjelp av Christian Guez Ricordans dikt som er forankret i den judaistisk-kristne kulturen. Axel og Henrik Hellstenius synes å strekke seg til den samme tradisjonen: blant karakterene finner vi Gud, Lilith,

tittelbæreren Sera og Abel.

Navnet Abel kommer fra hebraiske Hebel - altså puste, damp. I Bibelen dukker Abel opp som den yngre sønnen til Adam og Eva, saue gjeteren, drept av sin eldre bror Kain. Sera er den kvinnelige formen for serafina: som ifølge skriften var (Iz [?? Vet ikke hva dette er forkortelse for, men antageligvis en av bøkene i gamle testamentet, jeg tror det er Esajas bok, finnes den? Hvis dette er viktig for deg kan jeg sjekke det opp, Igor] 6, 2) serafinerne seks vingede engler som hevet seg over Guds trone, ifølge kristene egzekveter [polsk: egzegetow, de var de første kristne fortolkere av bibelen] tilhører de det høyeste

av hierarkiet kor, de ble også kalt kjærlighetens engler. Lillith var Adams første kone, egenrådig og lettsint; hun ville ha de samme rettigheter, som Adam fikk av Gud, men skuffet over sin rolle, som ble henne gitt, forlot hun ham. I talmud tradisjonen er hun fremstilt som en demon som under stormer hjem søker avsidesliggende steder, i Bibelen (Iz [se over] 34,14) nevnes hun som "heks", "natt spøkelse" eller

s.8

også "gjørme ugle", ifølge arabiske legender giftet hun seg med djevelen og ble mor til onde ånder. Hun er farlig spesielt om natten, da overfaller hun ensomme menn, truer gravide kvinner, kidnapper barn og skader nyfødte.

Hvem er Gud?

5. Hellstenius Gud er forkjølet, nesen hans renner. Han spaserer i sin himmel, lytter til bønner og forespørsler uttalt av mennesker i alle språk, han er sint på Sera, som driver gjøn av dem. Sera må dra ned på jorden, for Lillith avslutter sitt siste prosjekt og ber Gud, om å sende en bud engel for å overbringe en pakke.

Det første temaet til Henrik Hellstenius kammer opera Sera er selve musikken: Lillith vil skape Evig Stillhet, Sera vil forhindre henne i det, hun ber den lyd elskende Abel om hjelp, Gud er nesten fraværende, forlatt og nesten uten krefter, som om han har lukket seg inne i et bibliotek fylt med plater... Abel er spektralist, som Hellstenius. Musikken kan reddes bare gjennom musikk, spektralismen fremstår som dens nye livgivende styrke.

Fordelene (/attributtene) ved kuleformen - skrev tidligere Bohdan Pocij om musikk - er likevekt, symmetri, proposjonalitet, harmoni, fordi man fra kulens indre har like lang avstand til alle kulens ytterpunkter. Den samme situasjon bringer spektralismen oss i.

Alt eksisterer og omfattes i lyd spekteret i dets nærvær. Vi må la oss omslutte, befinne oss i dens indre. Akkurat som i kulen.

Det første ordene er engelske *Silence... Silence* (ordet stillhet forekommer oftest i operaen). Lillith utdyper: *Stillhet fører til ro. Ro gir liv. Livet er stillhet. Og videre: Lyd er bråk. Bråk er kaos. Kaos er død.* Setningene er korte, harde, skarpe som et barberblad. Lillith er farlig, hun dukker opp omkranset av en usynlig, mangespråklig sekt. Lillith har en plan: hun vil destruere lyder, ta de opp og gi de bort til det guddommelige bibliotek. Sera mottar pakken og slipper ut en plate fra sine hender. Lillith får et anfall, hun hører et forferdelig bråk, ville stemmer, som omkranser og plager henne. Sera skjønner faren men er ikke i stand til å gjøre noe alene. Hun velger til hjelper et menneske: hun vet, at Abel skaper og utforsker lyder, hun vet, at lyd er alt for ham.

Men Lillith avslører Seras intensjoner; hun klager til Gud, at bud engelen ikke overbrakte alle platene. Gud vil ikke lytte til noen forklaringer. Det fører til et avgjørende sluttspill. Sera ber Abel, om å elske lyd og skape i uendelighet, hun sikrer ham med en magisk sirkel. Lillith vil overbevise ham, om at lyd er kaos, og kaos er død.

s.9

Abel virker ustoppelig: *Livet er lyd, lyd er liv...* Alle setter i skrik. Men Lillith viser seg sterkest: Hun tar opp Abel, setter på ham hodetelefoner

og dreper med et øredøvende kakofoni. Sera er ikke i stand til å gjøre noe. Endelig viser Gud seg, som utlyser den endelige straff: Sera blir forvist til intet, dømt til evig stillhet kutter Lillith av seg ørene.

Scenen tømmes. Sera går bort til det livløse legemet til Abel og puster nytt liv i ham.

Våk opp, lille Abel. Du må våkne, Du skal leve... Du må skape lyd...

6. Musikken oppstår nesten som fra intet. Først er det kor: menneskelige stemmer bygger en uvanlig lyd magma, i hvilket Lilliths talte stemme trer frem. Den er fryktinngytende, stille og skarp, gjentakende og stigende (/voksende). Den går over i sang, skrik, som om den ble født i smerte; som om musikken - lydene - led, fordi noen vil drepe den. De første instrumentelle avstikkere dukker opp, endelig åpner den spektrale harmoni seg, som avbrytes av Guds første host.

Gud er en mann: Han synger med en mannlig dyp stemme, men han kan også komme opp høyt, som en kvinne, som en engel. Den første samtalen med Sera er lang og full av spenning. Interessant lyder enkelte av Seras utsagn: ett er en kvasi - hyllest, en parodi til og med (*Redd meg, o herre, fra atreteisme (/reaumatisme?), angina og prostata*); det andre er nesten ordrett sitat fra D a s A b s c h i e d fra sangen om jorden av Gustav Mahler (*herre vår, du som er i himmelen, stopp landeplager (?), stopp oversvømmelser, stopp sult*). Krangelen mellom Gud og Sera går over i de viktigste regioner, pipende og svirrende. Endelig de dalende instrumentene - fra de høyeste til de laveste toner- de illustrerer reisen til engelen ned på jorda.

Jeg liker dem, som kaller seg mennesker... Liker dem, som kalles mennesker - synger Sera. Instrumentene (fløyter, klarinetter, horn, trompeter, trombone, perkusjon, piano, fioliner, celloer, kontrabas) utveksler motiver, de bygger en sammenhengende mørk bakgrunn.

Sekten snakker, resiterer, sjeldnere synger i form av noen utvalgte intervaller, risler, rasler, hviner, og skaper et urovekkende dekke.

Når Lillith hører indre stemmer, synliggjøres klang lagene, de gir ikke fred. Fantastisk er Ables inngang: i hans sang høres alikvotiske følger (/rekker), hans stemme minner om en gjennomsiktig glass kule.

Abel roper taktfaste ord (/roper slagord), gjentar ord, leker seg med dem: som om han forsker, undersøker og analyserer deres klang; som om han var en plate med hakk i. Eller en unormal (/avviker), hvis ulikhet består i å gjenta ord, fra hvilke nye oppstår, videre hele fraser,

setninger, betydninger. Lignende begynner Sera å oppføre seg. I løpet av deres samtale høres akkord slag fra begynnelses taktene til første del av Mahlers 1. Symfoni (Sera sier da: *Jeg vet hvor mye du elsker lyd... Derfor vil du forstå...*).

"I *Quatre chants* av Grisey - skrev Peter Niklas Wilson - er tilknytningene til dødens topos, rotfestet i den vestlige tradisjon, synlige... Enorme lyder av dype trommer og firedoble fortissimo tub utløser lyd internoer (/infernoer, skrivefeil i programmet?), som bringer frem tanker om Berlioz og Mahler. Bildet av det endelige (/siste) slaget, etter hvilket svanens lyriske sang følger, Grisey, kanskje ubevisst, innskriver seg i de store historiene om død og avskjeder av Mahler og Strauss".

Interessant ville det vært å vite, hvor mye av det er bevisst og hva betyr Hellstenius anknypning til Mahler, til Grisey ...

Musikken til Sera er fargerik, foranderlig, levende, den tiltrekker med glassaktig klang, mørk stemning, tidvise lysninger. Den er uhorlig delikat, sublim, som gjennom et halvgjennomsiktig forheng, trenger den stor oppmerksomhet og følsomhet. Operaen er opprinnelig skrevet for det norske språk, i Warszawa vil vi høre den i engelsk versjon. Kanskje synn, for skarpheten og hardheten i klangen til det norske språk tjener dette verket. Synn også at i handlingen til dramaet er det blitt brukt samtidige emblemer: for virkeligheten i denne operaen "samtidsgjør" allerede musikken.

7. Abel dør, men Sera gir ham nytt liv. Som i et eventyr, hvor alt har sin begynnelse og lykkelige slutt. Hvorfor akkurat Abel? Musikk kan jo ikke oppstå uten å røre et instrument, eller inspirasjon...

Tomasz Cyz